

Az erdélyi zsidóság történeti kronológiája (1918–1940)

1918

- október 28. A kolozsvári ortodox hitközség elöljárósági ülésén – amelyen részt vesznek Eisler Mátyás kolozsvári neológ főrabbi és az *Ezra* zsidó ifjúsági egyesület küldöttei is – Glasner Mózes ortodox főrabbi a zsidó nemzeti mozgalom mellett száll síkra. Az Ezra, a forradalmi események antiszemita megnyilvánulásaira hivatkozva, zsidó őrség felállításához kéri a hitközség támogatását.
- október 31. Budapesten megalakul a *Román Nemzeti Tanács*.
- november 1. A temesvári tiszti kaszinóban Roth Ottó kormánybiztos és Barta katonai parancsnok a tiszteket nemzetiség szerinti tömörülésre szólítja fel. A felszólításra reagálva, Dohány Gyula és Tomaschof Bertalan bejelentik a *Zsidó Nemzeti Bizottság* megalakítását.
- november 3. Az Osztrák-Magyar Monarchia nevében Weber tábornok aláírja a padovai fegyverszüneti megállapodást. A megállapodás értelmében az Osztrák-Magyar Monarchia az 1914-es határokra vonja vissza csapatait.
- november 9. A *Román Nemzeti Tanács* a magyar kormányhoz intézett felszólításában magának követeli a magyarországi románlakta területeket.
- november 10. Temesváron beindul a zsidóság nemzeti alapon való megszervezése. A Városi Vigadóban megrendezett cionista nagygyűlésen megalakítják a *Zsidó Nemzeti Szövetséget*.
- november 20. 1. Kolozsváron, az Uránia kávéházban, a nemzeti alapon álló, cionista zsidóság megalakítja az *Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetséget* (EZSNSZ).
2. A Román Nemzeti Tanács kiáltványban foglal állást a magyarországi románlakta területek Nagy-Romániához való csatlakozása mellett.
- novemberben még: Máramarosszigeten *Zsidó Nemzeti Tanács* alakul.
- december 1–2. Az erdélyi románok nemzeti gyűlése Gyulafehérváron kimondja a Romániával való egyesülést. A gyűlés megalakítja az erdélyi Román Kormányzótanácsot Nagyszeben székhellyel.
- december 2. A román hadsereg bevonul Marosvásárhelyre.
- december 7. A dési zsidóság 300 fős nagygyűlésen mondja ki az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség helyi csoportjának megalakítását.
- december 8. A magyar kormány Apáthy István egyetemi tanárt nevezi ki Erdély főkormánybiztosává. A Főkormánybiztosság románokkal való érint-

kezéssel megbízott ügyosztályának élére Kertész Jenő ügyvéd kerül. Kertész a két világháború között közel került a cionista mozgalomhoz, elnöke volt az Erdélyi Zsidó Diáksegélyzőnek, a Zsidó Árvagondozónak és alelnöke a Zsidó Kórház Egyesületnek. Tagja volt a Kasztner-vonat kivételezettjeit kiválogató bizottságnak, Bergen-Belsenben viszont feleségével együtt kiemelték a Kasztner-csoportból és a koncentrációs táborban halt meg 1944-ben.

Kolozsváron megalakul a *Radikális Párt*. Elnöknek Janovics Jenőt, alelnököknek Deák Albertet, Farkas Mózeszt és Körösy Györgyöt választják meg.

december 15. A temesvári nemzeti zsidóság nagygyűlésen követeli kisebbségi jogainak biztosítását és a palesztinai zsidó állam megteremtését.

Vértés Adolf temesvári neológ hitközségi elnököt a temesvári Zsidó Nemzeti Szövetség Intéző Bizottságának tagjává választják. Az IB tagjai között helyet foglal Schück Bernát Temesvár-józsefvárosi rabbi is.

december 19. Kolozsváron Weiszburg Chaim kezdeményezésére beindul az *Új Kelet* zsidó politikai heti szemle. 1920-tól 1940-es betiltásáig mint napilap jelenik meg. Az *EZSNSZ*, majd a *Zsidó Párt* sajtóorgánuma.

december 24. A román hadsereg bevonul Kolozsvárra.

decemberben még: Erély városaiban egymás után alakulnak cionista irányultságú csoportosulások, bejelentve csatlakozásukat az *EZSNSZ*-hez.

Marosvásárhelyen *Ezra* néven cionista ifjúsági egyesület alakul.

ebben az évben még: Az erdélyi zsidóság 32 magyar tanítási nyelvű hitvallásos elemi- és 2 polgári iskolával rendelkezik.

1919

január 8. Medgyesen az erdélyi *Szász Nemzeti Tanács* helyesli Erdély Romániával való egyesülését.

január 10. 1. Ferenc József unitárius püspök, Hirschler József apátplébános, Barabás Samu református esperes, Eisler Mátyás neológ- és Glasner Mózes ortodox főrabbi, Biró Balázs, báró Horváth Emil, Szádeczky Lajos, Réz Mihály, Apáthy István, Árkossy Gyula, Dózsa Endre, Rusz György, Boér Elek, Barass György valamint Vincze Sándor idézést kapnak a kolozsvári térparancsnokságra. A vád ellenük: bolsevizmus, anarchizmus és Nagy-Románia elleni izgatás.

január 13. A román kormány törvényrendeletet bocsát ki az Ókirályság területén élő idegenek (zsidók) honosítására vonatkozólag. Ezt május 22-én egy újabb törvényrendelet követi, amely viszont még mindig csak az egyéni honosításra ad lehetőséget.

január 18. A román hadsereg bevonul Máramarosszigetre.

- január 24.* A román parlament ünnepélyesen becikkelyezi Bukovina, Besszarábia és Erdély egyesülését Romániával.
- március 18.* A Bukarestben élő erdélyi zsidók gyűlése kimondja csatlakozását az 1918. december 1-i gyulafehérvári programhoz. A határozatot Goldberger Artur olvassa fel.
- március 28.* Kolozsváron megalakul az *Erdélyi Zsidó Kiadó Társaság* 10 000 korona tőkével. Élén Blau Pál, Kohn Hillel és Hamburg József állnak.
- április 20.* A román csapatok bevonulnak Nagyváradra.
- október 19.* Schwartz Jakobot, az EZSNSZ vezetőségi tagját a kolozsvári ortodox hitközség elnökének választják meg. Schwartz megválasztása a kolozsvári ortodox zsidó hitközség cionista irányba való elmozdulását jelzi.
- december 9.* Románia aláírja Párizsban a *Kisebbségi Szerződést*, amelyben kötelezi magát, hogy az ország területén élő minden lakosának biztosítja az élet és szabadság teljes védelmét. A Szerződés 7. cikkelyében Románia elismeri a területén élő összes zsidó román állampolgárságát. A Kisebbségi Szerződés nem hoz változást az ókirályságbeli zsidóság jogi helyzetében: A román kormány továbbra is az 1919 folyamán elfogadott törvényrendeleteken alapuló egyéni honosítási eljárást alkalmazza.
- ebben az évben még:* Temesváron megnyílik a Zsidó Líceum, az első zsidó középiskola Erdély területén.
- Kolozsváron zsidó polgári fiúiskola nyílik.
- Létrehozzák a *Keren Kajemet Lejiszrael* (Zsidó Nemzeti Alap) erdélyi irodáját.
- Az *Ezra* zsidó egyetemi hallgatók egyesülete Kolozsváron Menzát létesít a zsidó egyetemisták részére.
- Az év elején, az Erdélybe bevonuló román csapatok több településen is zsidó lakosokat bántalmaznak, vagy gyilkolnak meg: Április 18/19-én a Szatmár megyei Alsóberegyszóról több zsidó lakost elhurcolnak és kivégeznek. A Szilágysági Felsőszilvágy 21 zsidó férfit agyonlövik. Csucsán 1919 januárjában több zsidót bántalmaznak.
- Désen héber nyelvű melléklettel ellátott cionista lap indul *Új Élet* címmel.

1920

- január 6.* Az ortodox zsidóság dési nagygyűlése kijelenti, hogy a zsidóság a román állam keretében nemzeti kisebbségként- és az ilyen minőségben őt megillető jogok birtokában kíván élni.
- március 22.* Kolozsváron megalakul a *Haggibbor* zsidó sportegyesület.

- április 3. Kecskeméti Lipót nagyváradai neológ főrabbi templomi beszédében az erdélyi zsidóságot a magyar nemzet részeként értelmezi.
- április 4. Kolozsváron feloszlatták az 1918. december 2. óta Erdély ügyeit intéző *Erdélyi Kormányzótanácsot*.
- június 4. Magyarország aláírja a trianoni békeszerződést. A szerződés törvényesíti Nyugat-Magyarország, Felvidék, Erdély (a Bánság egy része, Körösvidék, Szatmár, Máramaros és a történelmi Erdély), Délvidék és Horvátország Magyarországtól való elcsatolását.
- július 2. Erdély több településén magyar nyelvű antiszemita röpcédulák jelennek meg, melyekben felszólítják a zsidóságot, hogy ne feledkezzenek meg Magyarországról, mert hamarosan Erdély visszatér az anyaországhoz és az árulókat felelősségre vonják.
- augusztus 10. Erdély ortodox hitközségei nagyváradai kongresszusukon létrehozzák az *Erdélyrészi Ortodox Izraelita Központi Irodát* (EOIKI) Beszterce székhellyel. Az Iroda élére Ullmann Salamon besztercei ortodox főrabbit választják meg. A szervezet célja, hogy összefogja a Magyarországtól Romániához csatolt területek ortodox hitközségeit.
- szeptember 7. Kolozsváron megalakul a *Tarbut Országos Zsidó Iskola Egyesület*.
- szeptember 21. A magyar törvényhozás megszavazza a *numerus clausus* törvényként ismert 1920. évi XXV. törvénycikket, amelyben szabályozza az egyetemekre és főiskolákra felvehető diákok számát. A nemzetiségi arányok alapján megállapított felvételi kritériumokkal kimondatlanul is a zsidó diákok számát kívánták korlátozni. A törvényt 1928-ban módosították és a faji szempontok helyett a szülők foglalkozását vették alapul.
- szeptemberben még: Désen megjelenik a cionista beállítottságú *Új Élet* című havilap. Kolozsváron, a román diákok kongresszusán, kimondják, hogy a román diákszervezetek és egyesületek nem vesznek fel zsidókat tagjaik sorába.
- október 5. Az aradi neológ hitközségben kirobban a magyar identitású zsidóság és a cionisták közötti ellentét.
- október 7. Megnyitják a nagyváradai *Zsidó Líceumot*.
- október 10. Az ortodox és neológ hitközség által közösen fenntartott zsidó elemi iskola nyílik Brassóban.
- október 17. Négy osztályos, héber tanítási nyelvű zsidó elemi iskola nyílik Hátszegén. Az iskola mellett Talmud-tóra is működik.
- október 24. Héber elemi iskola nyílik Gyergyóditróban.
- október 27. Szatmárnémetiben az EZSNSZ által működtetett héber nyelvű óvoda nyílik.
- október–novemberben még: Kolozsváron megnyitja kapuit a *Tarbut Zsidó Fiú- és Leánylíceum*.

Négy osztályos zsidó elemi iskola nyílik Maroshévízen.

november 2. Az *Új Kelet* Marosvásárhelyen rendez meg első irodalmi estjét. A műsoron kortárs erdélyi zsidó írók, költők írásai, zsidó zeneszámok szerepelnek.

november 22–26. Kolozsváron lezajlik az EZSNSZ I. konferenciája, ahol elfogadják a szervezet új alapszabályát. Az alapszabály szerint az EZSNSZ legfőbb szerve a központi ügyvezető elnökség által évenként összehívott cionista konferencia lesz. A konferencia állapítja meg azokat az irányelveket, amelyek alapján a Szövetség működik, ugyanakkor itt választják meg az EZSNSZ irányító testületét is. A konferencia kijelenti, hogy a zsidóság nemzeti kisebbségként akar élni Romániában. A Szövetség elnökéül Fischer Tivadar kolozsvári ügyvédet választják meg.

november 24. A kolozsvári Uránia moziban megkezdik a Herzl Tivadar életéről szóló film vetítését.

december 12. A Temesvár-gyárvárosi hitközségi választások eredményeként jelentős számú cionista kerül a választmányba. Elnöknek az asszimiláns irányzatot követő Deutsch Rezsőt választják meg.

A nagyenyedi ortodox hitközségi választások eredményeként a hitközség élére nemzeti érzelmű, cionista vezetőség kerül.

decemberben még: Temesváron megjelenik a *Neue-Zeit-Új Kor* című cionista irányultságú hetilap.

ebben az évben még. Napirenden vannak Erdélyben a kilakoltatások, amelyek főleg a zsidó és magyar lakosságot sújtják.

A román hatóságok által elvégzett részleges népszámlálás nemzetiségi mutatói alapján 1920-ban 181 340 zsidó élt Erdélyben.

1921

január 9. A kolozsvári ortodox hitközségi választásokon a cionisták elsőprő győzelmet aratnak.

A balázsfalvi zsidó hitközség tisztújításán megválasztott vezetőség teljes egészében a cionista érzelmű tagokból kerül ki.

január 10. A *Magyar Szövetség* kolozsvári alakuló ülésén a magyar zsidóság nevében szólal fel Farkas Mózes gyáros és Gombos Benő tisztviselő, közíró. Mindketten a magyarság mellett kötelezik el magukat.

január 30. A nagyváradi cionista zsidók előértekezletén elhatározzák a *Körös-völgyi Cionista Szervezet* megalakítását.

januárban még: Octavian Goga vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletben szabályozza az erdélyi zsidó hitközségek működését.

február 1. Szatmárnémetiben megalakul a *Mizrachi*, a vallásos zsidóság szervezete. A Mizrachi az EZSNSZ égisze alatt működik.

- február 14.* Hazaérkeznek a Paneth Hermann erdélyi zsidó földbirtokos vezetésével Palesztinában járt cionista vezetők. A céljuk egy erdélyiek számára létesítendő palesztinai telep lehetőségének a feltérképezése volt.
- április 23.* A nagyváradai neológ templomban elmondott prédikációjában Kecskeméti Lipót főrabbi a cionizmus ellen foglal állást.
- május 25.* Az EZSNSZ Nagy Intéző Bizottsága kolozsvári ülésén határozat születik a tervbe vett zsidó tanítóképző 1921-ben való megnyitásáról. A tervezet csak részben valósul meg. 1927-ig, a kolozsvári zsidó középiskolák működéséig a zsidó tanítóképzést a két intézmény próbálja biztosítani. Ezt követően megszűnik a tanítóképzés.
- májusban még:* Temesváron megalakul a *Kadima* zsidó sportegyesület.
- május–júniusban még:* Szórványos antiszemita megnyilvánulások: Margittán egy részeg tiszt több zsidót is súlyosan megsebesít. Piskin több alkalommal is zsidókat rángatnak le a vonatról és vernek meg.
- június 1.* Az EZSNSZ memorandumban kéri a román kormánytól a zsidók szombati munkaszünetével kapcsolatos kérdések rendezését.
- június 6.* Nagyváradon megalakul a *Makkabea* zsidó sportegyesület.
- június 19.* Kolozsváron megalakul a *Geulath Achuza* szövetkezet azzal a céllal, hogy tagjai számára elősegítse a Palesztinába való kivándorlást és ott egy erdélyi telepet létesítsen.
- július 3.* A nagyváradai magyarság bejelenti csatlakozását az országos mozgalomhoz. A magyarság szervezkedő gyűlésének engedélyezését kérő folyamodványt aláírja Kecskeméti Lipót nagyváradai neológ- és Fuchs Benjámin ortodox főrabbi is.
- július 10.* A Magyar Szövetség marosvásárhelyi tagozatának alakuló gyűlésén Sebestyén Miklós, a status-quo hitközség elnöke a magyar zsidóság nevében elkötelezi magát a „magyar ügy” mellett.
- július 17.* A kolozsvári hitközségek és cionista szervezetek küldöttei megalakítják az *Országos Zsidó Kórházegyesületet*.
- július 31.* Temesváron megalakul az EZSNSZ bánágsági körzete.
- júliusban még.* Erdély-szerte megemlékezések zajlanak Herzl Tivadar halálának 17. évfordulója alkalmából.
Brassóban zsidó sportegyesület alakul *Ivria* néven.
Megkezdí erdélyi turnéját a bécsi Arányi-féle jiddis színház.
- augusztus 29.* A román kormány jóváhagyja az EZSNSZ alapszabályait. Ezzel a Szövetség az Erdélyben és Bánágban élő zsidó nemzeti kisebbség hivatalosan elismert szervezete lett.
- szeptember 1.* Karlsbadban megnyílik a *XII. Cionista Világkongresszus*. A kongresszuson több erdélyi delegátus is részt vesz.
- szeptember 21.* A status-quo és neológ rabbik megalakítják az *Erdély-Bánáti Rabbiegyesületet* Kolozsvár székhellyel.

- december 4.* Erdély zsidó sportszervezetei Kolozsváron megalakítják a *Makkabi* zsidó sportvilágszövetség erdélyi alosztályát. Az alosztály a *Romániai Makkabi Szövetséghez* tartozik, Kolozsvár központtal.
- december 5.* Kolozsváron kezdetét veszi az EZSNSZ II. konferenciája. Ferencz Mendel főtitkári jelentésében beszámol arról, hogy 1921-ben 14 000 sékelfizetője volt az EZSNSZ-nek, ami felülmúlja az 1920-as eredményeket. A december 8-i ülésen elhatározzák az erdélyi *Palesztina Hivatal* felállítását, Kolozsvár székhellyel. Az intézmény tényleges felállítására csak 1924. június 16. után kerül sor.
- ebben az évben még:* Az év első felében, Bihar megyében több zsidó kocsmáros italmérési engedélyét vonják be alaptalanul.
- A gyulafehérvári status-quo ante hitközségből kiváló tagok ortodox szefárd hitközséget hoznak létre, aminek következtében évekig tartó pereskedés kezdődik el a két hitárnyalat között.

1922

- február 14.* Kolozsváron a választások időtartamára megalakul az *Erdélyi Zsidó Néppárt*. Az alakulat a Zsidó Nemzeti Szövetség vezetőinek támogatásával jön létre.
- március 15.* Kolozsváron az egyetemi klinikákon, az anatómiai intézet környékén antiszemita röpiratok jelennek meg. A röpiratok kéri az egyetemi numerus clausus bevezetését, arra hivatkozva, hogy a zsidó származású hallgatók háttérbe szorítják a román diákokat az egyetemen.
- március 18.* A kolozsvári román orvostanhallgatók hivatalos képviselője elhatárolódik a március 15-i antiszemita röpiratoktól.
- március 21.* Lezajlik Kolozsváron a *Kadima Nyomda- és Kiadványllalat Rt.* alakuló közgyűlése.
- április 1.* Megkezdzi kolozsvári vendégszereplését a bécsi Habima zsidó színtársulat.
- április 22.* Kolozsváron megalakul a *Keren Hajeszod* Országos Bizottsága. Elnöknek dr. Farkas Mózes és Szántó Miklóst választják meg.
- május 22.* Constantin Banu liberális vallás- és szépművészeti miniszter szervezésében Bukarestben tanácskoznak a romániai zsidó hitközségi vezetők. A cél: Megbeszélni azokat az alapelveket, amelyek révén megteremthető a romániai zsidóság egységes szervezete és az izraelita vallásra vonatkozó törvényjavaslat kidolgozása. Erdélyből dr. Fischer Tivadar (az EZSNSZ elnöke), Glasner Mózes (Nyugalmazott kolozsvári ortodox főrabbi), Ullmann Salamon (besztercei ortodox főrabbi, az EOIKI elnöke), Fuchs Benjámin (nagyváradi ortodox főrabbi), a szatmárnémeti ortodox főrabbi, dr. Eisler Mátyás (kolozsvári neológ főrabbi), Nussbaum Sámuel (nagyváradi ortodox hitközségi elnök), dr. Fischer

József (kolozsvári neológ hitközségi elnök), Sebestyén Dávid és Tischler Mór (kolozsvári ortodox hitközségi elöljárók).

június 27–28. Erdély zsidó iskoláinak tanítói Kolozsváron megalakítják az *Erdély-Bánáti Tanítóegyesületet*.

július 1. A *Kadima Kiadóvállalat* átveszi az *Új Kelet* kiadásának jogát.

július 24. Az *Új Kelet* rendkívüli kiadásban tudatja a Balfour deklaráció ratifikálását.

augusztus 31. Megalakul az erdélyi neológ és status-quo hitközségeket tömörítő *Erdély-Bánáti Izraelita Hitközségek Szervezete* (EBIHSZ) Nagyvárad székhellyel. Központi szerve a Kolozsváron működő *Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda* (EBOII). A hitközségi szervezet élére Adorján Ármin nagyváradai hitközségi elnököt választják meg.

november 27. A zsidó diákokat nem engedik be a kolozsvári egyetemre.

november 28. Antiszemita atrocitások Kolozsváron. A román egyetemi diákság szétrombolja a zsidó menzát, az *Új Kelet* nyomdáját és az EZSNSZ irodahelyiségeit. A rombolások következtében az *Új Kelet* hetekig nem tud megjelenni.

december 10. A romániai egyetemi diákság általános sztrájkot hirdet. A követeléseik között szerepel a numerus clausus bevezetése is az egyetemeken.

decemberben még: Megalakul az *Országos Magyar Párt* temesvári tagozata, amelynek vezetőségébe több zsidó származású tagot is beválasztanak (Kabos Ármint, mint alelnököt, valamint 7 főt az Intéző Bizottságba). A kolozsvári tagozat alakuló gyűlésén az izraelita Berkes Salamon alelnöki tisztséget kap. Berkes felszólalásában az erdélyi zsidóság magyarsághoz való hűségéről biztosítja a jelenlevőket.

1923

január 4. A bukaresti, Cernoviți-i, Iași-i, kolozsvári egyetemek rektorai és dékánjai, valamint a román közoktatásügyi miniszter tanácskozásán elhatározzák, hogy január 22-től újra beindulhat az oktatás az ország egyetemein. Ezzel együtt ígéretet tesznek arra, hogy a diákság követeléseinek, a numerus clausus bevezetésén kívül, eleget tesznek (kollégiumok, menzák, stb). A diákszavargások következtében viszont, az egyetemek – rövid megszakításokkal – őszig maradnak zárva.

február 4. A nagyváradai neológ hitközség közgyűlése Konrád Bélát választja hitközségi elnökké. Konrád a magyar asszimiláció híve.

február 7-8. Az EZSNSZ Nagy Intéző Bizottsága javaslatot tesz az ortodox és a neológ hitközségeket tömörítő szervezeteknek egy közös érdekvédelmi szervezet létrehozására.

- február 26.* Angheliescu közoktatásügyi miniszter Nagyváradon kijelenti: „Magyarországon magyarok voltak a zsidók. Romániában tehát románok.”
- március 23.* Megalakul az *Erdélyi Zsidó Árvagondozó Egyesület (Ezságe)* nagyvárad-i szervezete.
- március 28.* Kihirdetik Románia új alkotmányát. Az alkotmány 133. cikkelye elismeri a zsidóság egyenjogúsítását. A 133. cikkely elismeri az 1919-es törvényrendeletek zsidók honosítására vonatkozó rendelkezéseit. Az alkotmány a Romániához csatolt területek zsidó lakosait arra kötelezte, hogy a háborút megelőző évekből igazolják folyamatos ott-tartózkodásukat.
- április 15.* Megalakul az *Országos Zsidó Diáksegélyző Bizottság*.
- április 30.* Kolozsváron a román diákok nem engedik be az egyetemre a zsidó orvostanhallgatókat. Este a diákság antiszemita felhangú tüntetésének a rendőrség vet véget.
- május 6.* Glasner Mózes, volt kolozsvári főrabbi kivándorol Palesztinába.
- június 28.* A kultuszminiszter szeptember 1-jei érvénnyel megvonja az összes erdélyi zsidó középiskola nyilvánossági jogát.
- július 17.* Erdély ortodox zsidóságának nagyvárad-i tiltakozó nagygyűlése a zsidó középiskolák nyilvánossági jogának megvonása ellen.
- július 27.* A kolozsvári leány- és fiúliceum visszakapja nyilvánossági jogát.
- augusztus 27–29.* Temesváron lezajlik a IV. EZSNSZ konferencia. A szervezet élére új elnök kerül: dr. Fischer József (elődje: dr. Fischer Tivadar). A konferencia határozatot hoz arról, hogy a Szövetségnek nagyobb hangsúlyt kell fektetnie a jövőben a tiszta cionista munkára a kisebbségi politizálással szemben.
- szeptember 1.* Kolozsváron 60 személyes zsidó fiúinternátus nyílik.
Folytatódnak a kolozsvári egyetemen az 1922-ben elkezdődött zsidóellenes zavargások. Már az első oktatási napon zsidóverések történnek.
- szeptemberben még:* Megalakul az *EZSNSZ Jogvédő Irodája* Kolozsvár központtal.
- október 23.* A román kormány külön rendeletben szabályozza a csatolt részekben élő lakosság állampolgársági ügyeit. A román állampolgárság elismerésének egyik feltétele az 1918 előtti állandó lakhely.
- október 31.* Kolozsvár épületein antiszemita falragaszok jelennek meg.
- november 14.* Marosvásárhelyen zsidó iskolát avatnak fel.
- november 24.* Kolozsváron *rabbiképző* nyílik. Az intézményt a kolozsvári ortodox hitközség tartja fenn.
- december 9.* Octavian Goga Kolozsváron tart előadást az egyetemi ifjúság felkérésére. Beszédében kikel az „idegenek” ellen, akik nem vesznek részt a föld megművelésében és kezükben tartják (az „analfabéta kereskedők”) a sajtót.

1924

- január 7–8. A nagyszebeni ifjúsági konferencián megalakul a zsidó ifjúsági mozgalom egybefogó szervezete, a *Hitachdut*, amely a Hitabrut szervezeteket fogja egybe.
- január 21. A *Keren Kajemet Lejiszrael* országos akciót indít a palesztinai erdélyi falu megvásárlására.
- február 23. A román parlament elfogadja a *Mârzescu-törvényként* ismert román állampolgárság megszerzésére és elvesztésére vonatkozó törvényjavaslatot. A törvény következtében mintegy 16 000 erdélyi zsidó (3000 zsidó családfő és egyedülálló) veszíti el román állampolgárságát.
- március 6. Egészségügyi okokra hivatkozva hadjáratot indítanak a tanügyi hatóságok a szatmári *héderek* ellen.
- április 3. Erdély-szerte tucatszám vonják meg a zsidók italmérési engedélyét.
- április 30. Kolozsváron értekezletet tartanak a zsidó előjárók. Részt vesznek az EOIKI, EBOII és az EZSNSZ elnökei valamint az erdélyi hitközségek és cionista helyi csoportok küldöttei. Az értekezleten jelen van Wilhelm Fildermann, az *Uniunea Evreilor Români* (UER, Román Zsidók Szövetsége) elnöke is. Az értekezleten elutasítják Filderman azon kérését, hogy az UER Erdélyben is megalakíthassa fiókszervezetét. Továbbá döntés születik egy *Központi Zsidó Jogvédelmi Iroda* felállításáról, Kolozsvár székhellyel (A döntés értelmében május első napjaiban kezdi meg működését a Jogvédő Iroda).
- május 15. A Balázsfalva–Kolozsvár vonaton több mint száz zsidó utast vernek meg.
- május 30. A nagyváradai zsidó temetőben sírköveket gyaláznak meg. Marosvásárhelyen egy zsidó temetési menetet dobálnak meg követ. Ezt a kolozsvári hullagyalázások sora követi.
- június 16. Az EZSNSZ Nagy Intéző Bizottsági ülésén elhatározzák, hogy önálló, erdélyi Palesztina Hivatalt állítanak fel Kolozsvár székhellyel. A Palesztina Hivatal eddig a Szövetség alosztályaként működött.
- június 17. A kolozsvári hadbírószáron lezajlik az első antiszemita-per. Az egyik diákot pénzbüntetésre ítélték, a többieket viszont felmentették.
- június 23. Erdély nagyobb városait vérvádröpiratokkal szórják tele.
- júliusban még: Az EZSNSZ helyi csoportjaiban *Palesztina Bizottságok* alakulnak. Feladatuk a Palesztina-munka irányítása.
- augusztus 3. A *Tarbut Országos Zsidó Iskolaegyesület* rendkívüli közgyűlésen tiltakozik a zsidó középiskolák nyilvánossági jogának megvonása ellen.
- augusztusban még: Erdélyből mintegy 74 zsidó vándorol ki Palesztinába, szervezett körülmények között. A kivándorlók fele kolozsvári.

- szeptember 7.* Megnyílik az EZSNSZ V. konferenciája Nagyváradon. Heves vitát vált ki a Román Zsidók Szövetségével való együttműködés kérdése. A konferencia határoz egy zsidó, kisegyszisztenciákat támogató bank létrehozásáról Kolozsvár székhellyel. A konferencia nyilatkozatban tiltakozik a román kormány jogsértő intézkedései ellen és kéri az antiszemitizmus visszaszorítását. A konferencia kötelezi a cionista helyi csoportokat a Keren Hajeszod támogatására. A konferencián létrehozzák az erdélyi Mizrachi csoportokat összefogó *Erdélyrészi Mizrachi Központot*, Nagyvárad székhellyel.
- október 18.* Az *Országos Magyar Párt* Intéző bizottsági ülésén Fekete Nagy Béla IB tag az erdélyi zsidóság magyarságtól való elidegenedéséről beszél.
- december 13–15.* Újabb zsidóverések a kolozsvári egyetem orvosi fakultásán.
- december 14.* Az *Országos Magyar Párt* brassói nagygyűlésén elfogadják Barabás Béla határozati javaslatát: Az OMP a romániai magyarság integráns részének tekinti a magyar anyanyelvéhez, kultúrájához hű maradt zsidóságot. Ugyanitt Leitner Mihály kijelenti: a magyar zsidó magyar akar maradni.
- ebben az évben még:* Az erdélyi zsidóság 35 elemi iskolával és 3 középiskolával (Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár) rendelkezik.
Az elemi oktatásügyi törvény rendelkezései következtében a zsidó tanulók kiszorulnak a magyar tannyelvű iskolákból.

1925

- január 20–26.* Erdélybe látogat Nachum Szokolov nemzetközi cionista vezető.
- március 13.* Megalakul a kolozsvári zsidó *Kishitelbank*.
- április 7.* Hazaérkezik palesztinai útjáról Weiszbarg Chaim, aki beszámol a palesztinai erdélyi város (Cur Salom) ügyének állásáról.
- április 19.* Megtartja alakuló ülését Kolozsváron az első erdélyi zsidó szabadkőműves páholy. A *Salom* páholy a londoni B'nai Brith zsidó nagypáholy védnöksége alá tartozik.
- áprilisban még:* Erdély-szerte ünnepek zajlanak le a jeruzsálemi *Héber Egyetem* megnyitása alkalmából.
- április–május:* A *Magyar Kisebbség* folyóiratban vita bontakozik ki az erdélyi zsidókérdésről.
- május 15.* A balázsfalvi 1848-as ünnepségre utazó román fiatalok zsidó utasokat vernek meg a közbeeső vonatállomásokon.
- májusban még:* Kolozsváron, a Tarbut gimnázium termében zsidó népkönyvtár nyílik. A könyvtár létrehozói az Ezra zsidó egyetemi hallgatók szervezete, a Bariszia és Aviva ifjúsági csoportok.

május 31–június 1. Lezajlik az 1924-ben beindult *Lömaan Akkó akció* alapító közgyűlése. A társaság felveszi a *Cur Salom Szövetkezeti Társaság* nevet. Székhelye Haifa, az erdélyi központé pedig Arad. A Lömaan Akkó akció lényege: erdélyi telepek létesítése Palesztinában.

júniusban még: Nagyváradon haluc-farm létesült a Mizrachi irányítása alatt.

szeptember 16. Máramarosszigeten értekezletet tartanak, amelyen a megjelent zsidó közéleti személyiségek egy máramarosi palesztinai kolónia megalapítását határozzák el. Ennek érdekében egy hattagú bizottságot hoznak létre, amely október folyamán Palesztinába utazik az ügy érdekében. Eddig 102 máramarosi zsidó család jelezte kivándorlási szándékát.

október 5. Molnár Jakab és Klein Miksa Kolozsváron létrehozzák a *Román Zsidók Szövetsége* erdélyi fiókját. Úgy Molnár, mint Klein az EZSNSZ Kis Intéző Bizottságának voltak a tagjai.

október 14. Az 1920-as évek elején alapított EZSÁGE megnyitja első *Tanoncotthonát* Kolozsváron. Rövid időn belül további tanoncotthonok létesülnek Nagyváradon, Szatmárnémetiben és Máramarosszigeten. Céljuk a zsidó fiatalság termelő foglalkozásokra való átirányítása, ezzel segítve elő a zsidó társadalom átrétegződését.

október 19. Az EZSNSZ nagyváradon ülésező Nagy Intéző Bizottsága elutasítja a Román Zsidók Szövetségének erdélyi szervezkedését. A NIB határozatot fogad el egy országos, nagy-romániai zsidó párt megalakításának előkészítéséről.

november 18. Nagyváradon zsidó népkonyha nyílik.

november 23. Marosvásárhelyen ülésezik az EZSNSZ VI. konferenciája. A konferencia egyik fő témája az UER-rel való kapcsolat. Klein Miksa az együttműködést szorgalmazza. A résztvevők többsége ezt elutasítja az UER asszimilációs politikájára hivatkozva.

novemberben még: A közelgő helyhatósági választások alkalmára Kolozsváron *Zsidó Választási Blokk* alakul. A bizottságba az EZSNSZ és az ortodox hitközség 7-7 tagját, a neológ hitközség és a Poale Cedek iparos egyesületnek pedig 3-3 tagját választják be. A 35 tagú bizottság további résztvevőit a város zsidó közéleti személyiségei teszik ki.

Az antiszemita jászvásári A.C. Cuza professzor erdélyi körútja.

december 2. A kolozsvári vasútállomásra mintegy 100 alijázó indul Palesztinába. A kivándorlók fele máramarosi zsidó.

december 22. Megjelenik a *magánoktatási törvény*. A törvény következtében az erdélyi zsidóság jelentős része kiszorul a magyar iskolákból, ugyanakkor a zsidó közületek által fenntartott intézmények tanítási nyelveként a románt, illetve a zsidó nyelvet határozta meg. (A megfogalmazás lehetőséget nyújtott a héber és a jiddis közötti választásra.) Az erdélyi zsidó tanerők és a diákok többsége nem ismerte kellően sem

a román, sem a héber nyelvet. A héber tanítási nyelvet szorgalmazó cionista iskolák pedig még a jiddis esetleges ismeretével járó oktatási előnyről is lemondtak.

1926

- január 17. A kolozsvári Uránia moziban bemutatják az *Ígéret Földje* című Palesztina-filmet.
Antiszemita diákok zavarják meg a nagyvárad *Magyar Színház* zsidó vonatkozású előadását.
- február 4. A *Zsidó Választási Blokk* és az erdélyi *Román Nemzeti Párt* választási szövetséget köt. A Nemzeti Párt ugyanebben az évben egyesül a Ion Mihalache által vezetett regáti Parasztpárttal *Román Nemzeti Parasztpárt* néven.
- március 3. A kolozsvári zsidó *Kishitelbank* megkapja a működési engedélyt.
márciusban még: Lezajlott a szatmárnémeti zsidó *Kishitelbank* alakuló közgyűlése.
- április 15–18. Temesváron és Máramarosszigeten megalakul a *Zsidó Választási Blokk* a közeledő parlamenti választások idejére.
- április 29. Ezen a napon tartják a nagyvárad zsidó *Kishitelbank* alakuló közgyűlését.
- áprilisban még: Az erdélyi *Palesztina Hivatal* jelentése szerint az EZSNSZ marosvásárhelyi konferenciája óta (1925. november 23.) Erdélyből 243 zsidó vándorolt ki Palesztinába.
- május 30. Az EZSNSZ nagyvárad helyi csoportjának nagygyűlésén Fischer József kijelenti: A cionizmus illetve a héber nyelv nem zárja ki az erdélyi zsidóság magyar kultúra és nyelv iránti ragaszkodását.
- október 5. Megalakul az *Erdély-Bánáti Zsidó Nőegyletek Szövetsége*. A szövetség ideiglenes elnökének Neuberger Zsigmondnét választják meg.
- október 28. Az EBOII temesvári iskolaügyi konferenciáján Vértés Adolf hitközségi elnök egy országos zsidó párt megalakításáért száll síkra.
- november 7–9. Nagyváradon ülésezik a VII. EZSNSZ konferencia. Kimondják egy országos zsidó párt megalakításának szükségességét. A konferencián Fischer József kitér az erdélyi zsidóság *Országos Magyar Párthoz* fűződő viszonyára. Kijelenti, hogy a zsidóság nagy része nem tekinti magáénak az OMP-t és a magyar párt zsidó kérdésben történő bármilyen jóindulatú lépése az erdélyi zsidóság többségének akarata ellen való. A kijelentés nyomán heves vita bontakozik ki az erdélyi magyar nyelvű sajtóban.
- november 14. A kolozsvári *Kishitelbank* rendkívüli közgyűlésén kimondják az intézet alaptőke-emelését. A bank öthónapos működése alatt 306 esetben

nyújtott kölcsönt, 74 000 lej értékben. A kölcsönzők közül 132 iparos, 122 kereskedő, 2 gazdálkodó és 33 különféle foglalkozású volt.

decemberben még: A december 15-i helyhatósági választásokra megalakult *Zsidó Választási Blokk* Kolozsváron közös listán indul a Polgári Blokkba tömörült pártokkal. Zsidó részről a következő tagokat jelölik a városi tanácsba: Fischer József, Kertész Jenő, Schwartz Jakab. Mivel a jelölő listák benyújtásának határidejéig más jelölés nem történt, Bálint József törvényszéki elnök december 9-én az összes kolozsvári párt megegyezésével létrejött egységes listát jelenti ki megválasztottnak.

ebben az évben még: Az *Aviva* cionista leányegyesületnek 62-, a *Bariszia* cionista fiúegyesületnek pedig 41 helyi csoportja van Erdélyben. Az EZSÁGE 32 helyi csoporttal rendelkezik.

1927

február 9. A nagyvárad *Aviva-Bariszia* cionista ifjúsági csoport műsoros estjén héberül adja elő a Milkiádész-jelenetet *Madách Az ember tragédiájából*.

februárban még: Az erdélyi *Palesztina Hivatal* Dés mellett haluc-telepet létesít.

március 1. A *Salom* kolozsvári szabadkőműves páholy bekapcsolódik a kolozsvári zsidó Kishitelbank működtetésébe.

március 6. Felavatják az EZSÁGE szatmárnémeti tanoncotthonát.

március 12. Nagyváradon Zsidó Klub nyílik.

májusban még: Megalakul a cionista nők világszervezetének, a *WIZO*-nak a kolozsvári csoportja.

szeptemberben még: Hajdú Frigyes ügyvéd cikket jelentet meg a *Temesvarer Zeitung* német napilapban *Zsidók útja* címmel. Azt állítja, hogy az erdélyi zsidóság belátható időn belül asszimilálódni fog a zsidóságba. Hajdú írását – hangot adva az ellenvéleményeknek – több erdélyi magyar lap és az *Új Kelet* is lereagálja.

október 9. Az EBOII elnöki tanácsának nagyvárad *ülésén* Lövy Ferenc marosvásárhelyi főrabbi javaslatára egy kultusztisztviselőket képző tanfolyam beindításáról döntenek. A tanfolyam évekig sikerrel működik.

december 4. Kezdetét veszi Nagyváradon az országos román diákkongresszus. A kongresszus egyik fő napirendi pontja a numerus clausus kérdése volt. Mielőtt a diákság elhagyta volna a várost, megrongálták Nagyvárad zsinagógáit, támadást intéztek a zsidó tulajdonú üzletek, kávéházak ellen és zsidókat vertek meg.

december 7. A nagyvárad *diákkongresszusról* hazafelé tartó diákok útba ejtik Kolozsvárt is. A különvonatokkal érkező diákságot a pályaudvarra kirendelt helyőrség és rendőrség nem tudta megakadályozni, hogy bejusson a városba. A diákok sorra vették a főutakat és tereket,

minden zsidó tulajdonú üzlet, vendéglő kirakatát bezúzva. Hasonló sorsra jutottak a zsinagógák és a többi hitközségi épületek is. A nagyváradi és a kolozsvári eseményeknek nagy visszhangja volt. Külföldön több érdekvédelmi szervezet is tiltakozott a román kormány tétlensége ellen, többen is a Népszövetség fellépését sürgetve.

ebben az évben még: Kolozsváron megszűnik az 1923-ban nyilvánossági jogától megfosztott zsidó fiú- és leány középiskola. Tovább működnek viszont a nagyváradi és temesvári középiskolák.

Az alijázások nagymértékű csökkenése és takarékosági okokból megszűnik az önálló *Erdélyi Palesztina Hivatal*. Ügyeinek intézését az EZSNSZ központi irodája vállalja.

A *Nemzeti Liberális Párt* listáján parlamenti mandátumhoz jut Jakobi Emil kolozsvári zsidó ügyvéd.

1928

április 22. A román Hivatalos Közlönyben megjelenik a vallásügyi törvény. A törvény 54. cikkelye rendelkezik arról, hogy a kormány hat hónapon belül külön törvényben rendezi az izraelita és a muzulmán kultusz jogállását.

május 20. Megkezdzi működését a kolozsvári *Zsidókórház*.

május 28. A középiskolai oktatást szabályozó törvény lehetővé teszi a zsidó vallási oktatást az állami iskolákban.

június 11. Lezajlik az EZSNSZ VIII. konferenciája

július 15. A kolozsvári ortodox hitközség egy hétosztályos középiskola felállításáról dönt. A kezdeményezés nem valósul meg.

november 3. A román kormány törvényrendeletben szabályozza az izraelita kultusz szerveződését és jogállását. A rendelet a zsidó hitközségeket olyan entitásként határozza meg, amelyek a vallási ügyek mellett oktatási és szociális feladatot látnak el. Rendelkezik továbbá arról, hogy egy településen csak egyetlen hitközség működhet. Ez alól kivételt képeznek Ó-Románia szefárd- és Erdély ortodox hitközségei. Elismerik a hitközségek felépítését (ügyvitel, közgyűlés), a rabbiválasztások eredményeit pedig közölni kell a Kultuszminisztériummal. Csak a zsidó hitközségek engedélyezhetik templomok létesítését és működtetését, ugyanakkor az ő kizárólagos joguk a rituális vágás (kóser hús), valamint a pászka készítése. A zsidó hitközségek vallási irányzatuknak megfelelően, szabadon hozhatnak létre egyesületeket. – Az izraelita vallás jogállását tekintve, a törvény jelentős előrelépésnek számít. Hiányzik viszont belőle a zsidó hitközségek autonómiájának formális elismerése. A rendelet nem szól a hitközségek oktatásban betöltött

szerepéről, ugyanakkor nem biztosít működésük részére állami támogatást.

november 28. Marosvásárhelyen zsidó szabadkőműves páholy alakul 28 taggal *Avoda* néven.

ebben az évben még: Marosvásárhelyen Zsidó Kultúrotthon épül.

Az év első negyedében Romániában 37 ipari tanoncotthon működött, ebből három az *Erdélyi Zsidó Árvagondozó* tulajdonában (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti).

A *Nemzeti Parasztpárttal* kötött egyezmény révén Fischer Tivadar és Fischer József képviselői mandátumhoz jut a parlamenti választások során.

1929

február 2. Megalakul az aradi WIZO helyi csoport.

február–márciusban még: Konrád Béla hitközségi elnök cionista ellenes megnyilatkozásai következtében konfliktus robban ki a nagyváradai neológ hitközség magyar identitású és cionista tagjai között.

június 23–24. A neológ hitközségeket tömörítő *Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda* kolozsvári konferenciáján véglegesítik a szervezet alapszabályait. Szóba kerül az államnyelv és az anyanyelv kérdése: A kormányzat felfogásával (a zsidóság nyelve az állam nyelve) szemben a felszólalók amellet érvelnek, hogy az erdélyi zsidóságnak magyar az anyanyelve.

október 5. Újraavatják az 1927. decemberi diákzavargások során megrongált kolozsvári neológ zsinagógát.

november 10. Megnyílik a kolozsvári *Zsidókórház* fekvőbeteg osztálya. 1930/1931-ben a kórház újabb osztályokkal bővül.

december 30–31. Lezajlik Temesváron az EZSNSZ IX. konferenciája. A konferencia dönt az 1927-ben megszüntetett önálló *Erdélyi Palesztina Hivatal* visszaállításáról.

ebben az évben még: Budapesten megjelenik Újvári Péter zsidó újságíró szerkesztésében a *Zsidó Lexikon*. Újvári az 1920-as évek elején aktív közéleti munkát folytatott Erdélyben, részt vett az Új Kelet szerkesztésében, majd Szlovénzkóba költözött, ahol több zsidó lapot is indított.

Nagyváradon ortodox lap jelenik meg *Népünk* címmel (1929–1940). Az újság nem állt közvetlenül a Zsidó Nemzeti Szövetség befolyása alatt, szerkesztői és tulajdonosi köre viszont a cionista mozgalommal szimpatizáltak, a megjelenő írások pedig, az általános aktuálpolitikai események mellett, az erdélyi cionizmus problémáival és az ortodoxia belső ügyeivel, konfliktusaival foglalkoztak.

Feuerstein Kálmán vezetésével megalakul a radikális jobboldali irányultságú *Betár* (zsidó állampárt) erdélyi szervezete.

1930

- január 5–6.* Az erdélyi zsidó kishitelbankok nagyváradai II. konferenciájukon megalakítják az *Erdélyi Kishitelbankok Szövetségét*.
- február 9.* Désen lezajlik az erdélyi *Brith Trumpeldor* jobboldali cionista szervezet első konferenciája. A szervezet Désen, Temesváron és Rettegen rendelkezik helyi csoportokkal, Besztercén, Petrozsényben, Kolozsváron, Aradon és Bethlenben pedig megalakulóban van.
- február 11.* Kolozsváron választási szövetséget köt a *Nemzeti Parasztpárt*, az *Országos Magyar Párt*, a *Szociáldemokrata Párt* és a *Zsidó Választási Blokk*. A megegyezés értelmében a leendő kolozsvári városi tanácsban a zsidóságot öt hely illeti meg. A zsidó jelöltek: Marton Ernő, Fischer Tivadar, Somogyi Miksa, Noszin Mór és Kohn Hillel.
- március 10.* Rettegen megalakul az erdélyi ortodox rabbik szervezete, a Kneszet Harabbaim. Az alakuló közgyűlésen kijelentik, tevékenységük összhangban lesz az EOIKI-vel.
- március 14.* A helyhatósági választásokon a kolozsvári zsidóság négy tanácsosi helyhez jut: Marton Ernő, Fischer Tivadar, Noszin Mór és Schwartz Jakab. Somogyi Miksa és Kohn Hillel nem kerülnek be a képviselőtestületbe.
- április 23.* Az EZSNSZ nagyváradai Nagy Intéző Bizottsági ülésén kimondják az erdélyi *Zsidó Párt* megalakulását.
- május 4–10.* Antiszemita zavargások Borsán. A rend helyreállítása érdekében 10-én katonai erősítés érkezik a településre.
- június 20.* A kolozsvári városi tanács alakuló közgyűlésén megválasztják az alpolgármestereket: János Gáspár, Marton Ernő, Bartalis Sándor, Tuffli R. Richárd.
- július 4.* Felgyűjtják a többségében zsidók által lakott Borsát. Megközelítőleg 2500 zsidó marad fedél nélkül.
- július 14.* A borsai zsidóság egy része, további antiszemita atrocitásoktól tartva a környező falvakba menekül.
- július 23.* A Bukarestben összeülő országos zsidó konferencia az utóbbi időben felerősödött romániai antiszemitizmus ellen tiltakozik. A konferencián 24 erdélyi delegátus vesz részt. A konferencia határozatot hoz a romániai zsidóság egységes érdekképviselésének megteremtéséről. Megalakítják a *Romániai Zsidók Egyetemes Tanácsát*.
- augusztus 10.* A marosvásárhelyi *Zsidó Kultúrházban* felavatják Herzl Tivadar mellszobrát.

- augusztus 11.* Máramarosszigeten felgyűjtják a wisznici haszidok imaházát.
- szeptember 15.* Megalakul a zsidó *Makkabi Sportvilágszövetség* erdélyi szekciója, Kolozsvár központtal.
- szeptemberben még:* Szatmárnémetiben megjelenik a *Zsidó Jövő* című társadalmi és irodalmi folyóirat. A Frischmann Dezső által szerkesztett vallásos ortodox zsidó folyóirat közel állt a cionista eszmékhez.
- október 12.* Az erdélyi zsidó szabadkőműves páholyok Nagyváradon üléseznek. Üdvözlük a *Zsidó Párt* megalakítására tett intézkedéseket és az erdélyi zsidóság egységes megszervezése mellett foglalnak állást.
- október 26.* Nagyváradon megnyílik a X. EZSNSZ konferencia. Határozatot hoznak a Szövetség központjának Kolozsvárról Temesvárra való áthelyezéséről.
- októberben még:* 162 máramarosi zsidó vándorol ki Argentínába.
Edelstein M. Dávid temesvári hitoktató szerkesztésében román nyelvű zsidó hittankönyv jelenik meg.
- november 2.* Kolozsváron megalakul az *Országos Zsidó Diáksegélyző Egyesület*.
- december 13.* Meghal Eisler Mátyás, Kolozsvár neológ főrabija.
- ebben az évben még:* Az 1930-as román népszámlálások alapján Erdélyben 192 833 izraelita élt.

1931

- január 11.* Nagyvárad székhellyel megkezdte működését az *Erdélyi és Bánsági Ortodox Hitközségek Gazdasági Szervezete*.
- márciusban még:* Két zsidó diákot megvernek a temesvári Politechnikai Főiskolán.
- május 4.* Megalakul az *Országos Zsidó Párt*, Bukarest székhellyel. Az erdélyi *Zsidó Párt* ennek tagszervezetévé válik. Az OZSP elnökének Fischer Tivardart, az erdélyi tagozat élére pedig Fischer Józsefet választják meg.
- június 31.* Lezajlanak a parlamenti választások, ahol a *Zsidó Párt* 2,38%-os eredményt ér el. Edélyből több mint 24 ezren szavaztak az alakulatra. Az erdélyi jelöltek közül Fischer Józsefnek sikerül mandátumhoz jutnia.
- július 21–23:* Szabó Imre cikksorozatát közöl az *Új Keletben* a bözdújfalusi székely szombatosokról.
- július 24.* Kolozsváron bemutatják az első jiddis hangosfilmet *Örök harc* címmel.
- július 25.* A Borsa melletti Polyánán felgyűjtják a még egyetlen ott élő zsidó család házát.
- augusztus 19.* Budapesten, a Városmajor szanatóriumában meghal a 72 éves besztercei főrabbi, az *Erdélyrészi Ortodox Izraelita Központi Iroda* elnöke, Ullmann Salamon.

szeptember 6. Felavatják a kolozsvári Zsidókórház új épületét.

december 25–27. Marosvásárhelyen rendezik meg az EZSNSZ XI. konferenciáját. A konferencia kimondja, hogy az EZSNSZ a jövőben belpolitikai tevékenységet nem fejt ki, azt a *Zsidó Párt* megalakult szerveire ruházva át. A konferencia kötelez minden cionistát, hogy lépjen be az *Országos Zsidó Pártba*.

december 28-29. Kolozsváron ülésezik az erdélyi Hasomer Hacair konferenciája. A fő téma az erdélyi cionista mozgalom hanyatlása.

ebben az évben még: Nagyváradon megalakul a *Teala Kórháztámogató Egyesület* az ottani zsidókórház támogatására.

1931-ben Romániából 2569 személy vándorolt külföldre. Ebből 1463 zsidó, 475 német és 282 magyar. Palesztinába 260 fő emigrált.

1932

január 8. Ion Dumitrescu borsai lelkész botokkal felfegyverzett vasgárdisták kíséretében foglalja el Fried József polyánai fűrésztelepét.

januárban még: Nagyváradon *Erdélyi Lapok* címmel „keresztény magyar politikai napilap” indul. Az antiszemita beállítású lap fokozatosan a nemzeti-szocialista ideológia és a Harmadik Birodalom népszerűsítőjévé válik. A *Magyar Párt* kolozsvári tagozatának gyűlésén az úgynevezett „harmincéves fiatalok” a párton belüli jobboldali szellem érvényesítését követelik.

február 22–23. Désen lezajlik az *Erdélyrészi Ortodox Izraelita Központi Iroda* konferenciája. A szervezet élére Wesel Albert tordai főrabbit választják meg, aki 1938-ig látja el funkcióját.

februárban még: Kiutalják a zsidó hitközségek államsegélyét. Az erdélyi neológ hitközségek összesen 625 000 lejt, az ortodoxok pedig 2 165 000 lejt kapnak.

július 6–7. Az *Erdélyrészi Ortodox Izraelita Központi Iroda* ötvenes bizottságának félxfürdői értekezletén Wesel Albert elnök bejelenti a szervezet központi irodájának Besztercéről Kolozsvárra való áthelyezését.

július 17. Az *Országos Zsidó Párt* a képviselőválasztásokon a szavazatok 2,26 százalékát szerzi meg, ami öt képviselői mandátumot jelent. Az Országos Zsidó Párt listáján Erdélyből Fischer József és Marton Ernő jut be a parlamentbe.

augusztus 30. Kolozsváron ülésezik az *Erdélyi Zsidó Árvagondozó Egyesület* Központi Bizottsága. A fő téma a szervezet szakképzési programjának újragondolása. Elvi határozatot hoznak a mezőgazdasági képzés előnyben részesítéséről az ipari képzéssel szemben.

szeptember 11. A marosvásárhelyi Poale Cedek iparos egyesület felavatja új aggmenházát.

októberben még: Megalakul a *Hehaluc*, a halucszervezetek összefogó szervének erdélyi központja.

ebben az évben még: 1932-ben Nagyváradról 22 személy vándorolt ki Palesztinába.

Az *Erdélyi Zsidó Diáksegélyező Egyesület* 1932-ben 104 egyetemi hallgatót részesített támogatásban.

A kolozsvári *Zsidókórház* 1932-ben 1426 fekvő-beteget kezelt, amelyekből 493 keresztény volt.

Glasner Akiba ortodox főrabbi Kolozsváron *Szináj Talmud Tóra* egyesületet alakít a bibliai és vallási tudományok minél szélesebb körben való terjesztésére.

1933

január 12. A vallásügyi miniszter jóváhagyja az *Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda* alapszabályát.

január 14. Az erdélyi *Mizrachi* Kolozsváron lezajlott ifjúsági konferenciáján határozat születik két fiú- és egy lány haluc-telep létesítéséről. A telepek mintegy 60–70 zsidó fiatalnak nyújtanak majd ipari vagy mezőgazdasági képzést.

január 30. Adolf Hitlert német kancellárrá nevezik ki.

januárban még: A *Máramarosi Zsidó Árvagondozó Központ* Máramarosszigeten, Borsán és Felsővisón népkonyhát állít fel a szegény zsidó családok gyermekei számára. Naponta mintegy ezer gyermeket látnak el.

február 8. Az *Új Kelet* zsidó napilap *A Zsidó Asszony* címmel heti mellékletet indít.

februárban még: *Habima* néven jiddis színműkedvelő csoport alakul Kolozsváron.

március 2. A kolozsvári Aguda ifjúsági csoportja hachsarah-telepet létesít Kolozsvár határában. A telepen 20, jesivát végzett fiatal kap mezőgazdasági képzést.

március 6. A helyhatósági választások eredményeként Kolozsvár városi tanácsába négy zsidópárti képviselő jut be: Kertész Jenő, Klein Miksa, Vigdorovits Izsó és Schwartz Márton.

március 23. Megtartja első nyilvános fellépését a temesvári *Hazamir* zsidó dalárda.

március 31. Temesváron együttműködési megállapodást köt az A. C. Cuza vezette *Liga Apărării Național Creștine* az erdélyi *Volksdeutsche* náci szervezetével, a *Selbsthilfe*-vel. A megállapodás kitér a zsidókérdés megoldásának problémájára is.

márciusban még: A szatmárnémeti zsidó orvosok felhívással fordulnak kollégáikhoz, hogy mindaddig, amíg a németországi zsidóság vissza nem nyeri teljes állampolgári jogait, ne vásároljanak német gyógyszereket.

- április 2.* A nagyváradai zsidó kereskedők, orvosok és ügyvédek nagygyűlésen tiltakoznak a németországi zsidóüldözések ellen. A gyűlést sváb antiszemita fiatalok zavarják meg.
- április 16.* A szatmári Mózesfalun a Borsáról büntetésből áthelyezett Andrei Berinde lelkész által feltűzelt parasztok beverik a zsidó házak ablakait és megölnék egy helyi zsidó kereskedőt.
- április 28.* Vasgárdista és szász hitlerista diákok több kolozsvári gyógyszerészhallgatót megvernek, illetve megakadályozzák az előadásokon való részvételüket.
- áprilisban még:* Erdély több városában is tiltakozó akciókat rendeznek a helyi zsidó szervezetek a németországi zsidóüldözések ellen.
Az erdélyi szászok általános bojkottot hirdetnek meg a zsidó kereskedők ellen.
- június 4–5.* Temesváron lezajlik az EZSNSZ XII. konferenciája.
- június 11.* Siancu vasgárdista kapitány agyonlővi Tischler Mór nagyiklói földbirtokost, vállalkozót, a kolozsvári ortodox hitközség volt elnökét egy bírósági tárgyaláson.
- október 1.* Kolozsváron megalakul a *Zsidó Párt Ellenzéke* nevű baloldali szervezet, azzal a szándékkal, hogy az ez év decemberében rendezendő parlamenti választásokon külön pártként induljon. Alapítói orvosok, tisztviselők és munkások. Vezetőjük Rosenthal Jakab.
- november 7–8.* Bukarestben lezajlik a *Zsidó Párt* országos konferenciája, ahol elfogadják a párt programját és alapszabályait.
- december 20.* A parlamenti választásokon a *Zsidó Párt* nem éri el a bejutáshoz szükséges küszöböt. Az alakulat országos szinten 38 565 szavazatot (1,29%) szerzett, ebből közel 15 ezret Erdélyből.
- december 25.* Megalakul az *Erdély-Bánáti Zsidó Tanszemélyzeti Egyesület* (más néven *Erdély-Bánáti Zsidó Tanítóegyesület*) Arad székhellyel.

1934

- április 7.* A Tătărescu-kormány törvényt fogadtat el a parlamenttel a mezőgazdasági adósságok konverziójáról. Mindazok a zsidók, akiknek román állampolgárságát nem ismerték el (számuk több tízezer volt), nem részesültek a törvény adta kedvezményekből és az adósságok súlya alatt anyagilag a csőd szélére sodródtak.
- május 27–29.* Aradon lezajlik a XIII. EZSNSZ konferencia.
- július 4.* A román kormány betiltja a Volksdeutsche náci szervezeteit és a Mein Kampf terjesztését. Tíz nappal később betiltják az 1933-ban alakult *Die Nazional-Sozialisten Deutschen in Rumänien* nemzetiszocialista alapon álló német pártot is.

július 16. A kolozsvári baloldali diákság tüntetésen tiltakozik a fasizmus térhódítása ellen.

július 17. Weinberger Mózeset választják meg Kolozsvár neológ főrabijává.

július 24. A *Liberális Párti* Tătărescu-kormány törvényt fogadtat el a parlamenttel a gazdasági egységekben foglalkoztatandó román alkalmazottak arányának szabályozásáról (*numerus valachicus*). A törvény a román alkalmazottak arányát 80, a vezetőségen belüli román arányt pedig minimálisan 50 százalékban határozta meg. A kisebbségeknek fennmaradó 20 százaléknál előnyt élveztek azok, akik román házastárssal és a házasságból származó gyermekekkel rendelkeztek. A törvény alkalmazása a kisebbségi alkalmazottak elbocsátását vonta maga után, legsúlyosabban a zsidókat érintve: Míg például a Székelyföldön a gyér román lakosság miatt a törvényt nem igazán lehetett betartani, addig a szétszórta élő zsidóságnak nem volt meg ez a helyzeti előnye.

november–december. Erdély több településén is megalakul a Jung WIZO egyesület. A Jung WIZO az erdélyi WIZO cionista női szervezet ifjúsági szárnyaként működik.

december 31. Ligeti Ernő szerkesztésében megjelenik Kolozsváron a *Független Újság* c. haladó felfogású lap, amely az antiszemitizmus és faji türelmetlenség ellen száll sikra.

ebben az évben még: A szatmárnémeti városi anyakönyvi hivatal kimutatása szerint 1934-ben 11 zsidó tért át más felekezetre: 4 római katolikusnak, 1 rutén görög-katolikusnak, 2-2 pedig reformátusnak, görög-katolikusnak illetve görög-keletinek.

Glasner Akiba főrabbi Kolozsváron jesivát létesít.

Kolozsváron zsidó zenetársulat alakul *Goldmark Filharmóniai Társaság* néven. A zenetársulatnak 1940-ben több mint 70 tagja volt.

1935

január 16. Meghal Gombos Benő zsidó származású közíró, magántisztviselő, az Országos Magyar Párt vezetőségi tagja. Gombos mindvégig a magyar asszimiláció híve volt és a zsidóság magyarságból való kizárása ellen küzdött. Temetésén, mintegy a magyar zsidóság melletti kiállásként, részt vett Bethlen György is.

január 23. Törvényt hoznak a vállalatok személyzeti kimutatásának összeállításáról. (*Tabelul personalului utilizat în întreprinderile industriale și civile în general, supuse legii pentru folosirea personalului românesc*) A törvény három személyzeti kategóriát állít fel: a) etnikailag román állampolgárok, b) etnikailag nem román állampolgárok és c) idegenek. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a mintegy nyolcvanezer állampolgárság nélküli romániai zsidó munkavállaló többsége kiszorult a

munkaerőpiacról, a többi hétszázézer embert pedig másodrangú állampolgárrá fokozták le.

február 3. Alexandru Vaida-Voievod a *Nemzeti Parasztpárt* gyűlésén nyíltan a nemzeti kisebbségekre vonatkozó *numerus clausus* bevezetése mellett foglal állást.

január 27. Az erdélyi zsidó sportegyesületek aradi konferenciájukon kimondják az *Erdélyrészi Makkabi Szervezet* alkotmányos megalakítását.

február 21. Bukarestben kezdetét veszi az *Országos Zsidó Párt* központi Intéző Bizottságának gyűlése. Tiltakoznak az utóbbi időben újból fellángolt romániai antiszemitizmus és a *numerus clausus* mozgalom ellen. Az OZSP közös zsidó egységfront alakítására szólítja fel a *Román Zsidók Szövetségét* (UER).

február 23. A kolozsvári Ügyvédi Kamara rendkívüli közgyűlésén résztvevő mintegy 30 román ügyvéd a *numerus clausus* mozgalom mellett foglal állást.

május 12. Az Alexandru Vaida-Voievod által vezetett *Frontul Românesc* (Román Arcvonal/Front) közzéteszi programját, melyben, többek között, a román elem gazdasági ágazatokban elfoglalt helyének megerősítése, a *numerus clausus* bevezetése mellett foglal állást.

június 1. Az erdélyi és bánági ügyvédi kamarák küldöttei Kolozsváron tanácskoznak. A konferencia központi témája az ügyvédi pálya túlszűfolttsága, az ügyvédek anyagi helyzete és a nyugdíjkérdés. Iosif Tăpălaga kolozsvári ügyvéd a pálya túlszűfolttsága és az anyagi helyzet javítására többek között a *numerus clausus*, vagy akár a *numerus nullus* bevezetését javasolja. A konferencia nem fogadja el a javaslatot.

június 16. Marosvásárhelyen megnyílik a XIV. EZSNSZ konferencia.

december 8–10. Az országos ügyvédkongresszus küldötteinek egy része az ügyvédkamarák románosítása, a *numerus clausus* bevezetése mellett foglal állást.

ebben az évben még: Erdélyben turnézik Szidi Thal és Teffner Adolf csernovci jiddis szintársulata.

1936

január 29. Az *Országos Zsidó Párt* és a *Román Zsidók Szövetsége* közös jogvédő szervezet hoz létre, *Romániai Központi Zsidó Tanács* (Consiliul Central al Evreilor din România) név alatt. Élére Wilhelm Filderman kerül.

február 16. Bukarest központtal megalakul a *Nyugati Szertartású és Egységes Zsidó Hitközségek Föderációja*, amelyhez az *Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda* is csatlakozik.

április 3–5. Marosvásárhelyen a Romániai Keresztény Diákok Országos Szövetségének rendezésében (Uniunea Națională a Studenților Creștini din

România) diákkongresszus zajlott le. A zsidó- és magyarellenes kirohanások jellemezte kongresszus lényegében a legionárius mozgalomhoz közel álló diákok rendezvénye volt.

májusban még: Weinberger Mózes főrabbi szerkesztése alatt megjelenik a *Hitközségi Értesítő*, a kolozsvári neológ hitközség havilapja.

június 8. Meghal Kecskeméti Lipót (sz. 1865) nagyváradai neológ főrabbi, irodalomtörténész, bibliakutató. Utódja 1937-től Lányi György, majd Vajda István.

október 25. Kolozsváron lezajlik a palesztinai építést támogató *Bicaron*-konferencia.

november 1. A *Magyar Lapokká* átnevezett *Erdélyi Lapok* leközli Jávor Béla cikkét, amely Hegedűs Nándor zsidó származású OMP-tag elleni támadás során kétségbe vonja, hogy egy zsidó igazi és hű magyar lehet. A cikket a párt nagyváradai és Bihar megyei tagozata nyilatkozatban ítéli el.

november 22. A nagyszalontai neológ hitközség templomának ötven éves fennállását ünnepli.

december 13. Az Országos Zsidó Párt erdélyi ifjúsági tagozata felhívásban kéri a zsidó társadalom támogatását munkájában, és a zsidó ifjúságot csatlakozásra szólítja fel.

december 20. Az Ortodox Központi Iroda élére új vezetőséget választanak. Elnöknek újból Wesel Albert tordai rabbit, alelnöknek pedig Ullmann István nagyváradai hitközségi elnököt és Freund József szatmári nagykereskedőt választják.

ebben az évben még: Kolozsváron a neológ hitközség keretén belül *Menekültügyi Bizottság* alakul a Németországból menekülő zsidók segélyezésére.

A kolozsvári városi anyakönyvi hivatal adatai szerint 1936-ban 299 kolozsvári polgár cserélt vallást. A kitérők közül 17 volt izraelita. Temesváron ugyanebben az évben a 180 kitérőből 22 volt izraelita.

Az WIZO cionista női világszervezet erdélyi tagozata 1936-ban 4100 taggal rendelkezett.

1937

januárban még: Az *Országos Zsidó Párt* központi tanácsa Bukarestben ülésezik. Erdélyből Fischer Tivadar elnök, Fischer József, Marton Ernő és Nobel Sándor vesznek részt. A gyűlésen határozati javaslatot fogadnak el, amelyben felhívják az ország zsidó lakosságát az antiszemita rágalomhadjárat elleni védekezésre és a *Zsidó Párthoz* való csatlakozásra.

február 16. Temesváron, a bánági román keresztény ügyvédek szövetségének közgyűlésén határozatot fogadnak el, amelyben követelik a numerus nullus alkalmazását a bánági ügyvédkamarába történő felvételeknél.

- február 19.* A román pénzügyminiszter rendeletet bocsát ki a hitközségi adók behajtása tárgyában. Ennek értelmében, a hitközségi adók a továbbiakban a pénzügyigazgatóságok útján is behajthatók lesznek a hátraleékosoktól.
- március 2.* A minisztertanács az ország egyetemeinek és diákotthonainak ideiglenes bezárásáról dönt, március 3-i hatállyal. A határozat háttérében a iaşii egyetem rektora ellen elkövetett brutális támadás áll.
- március 4.* A kolozsvári *Paul Ehrlich zsidó orvostudományi egyesület* századik szakülését tartja meg.
- május 2.* Temesváron lezajlik az *Erdély-Bánáti Zsidó Tanítóegyesület* közgyűlése. Foglalkoznak a zsidó hagyományok és a héber nyelv tanításának problémájával és a tanítási nyelv kérdésével. A közgyűlés az egyesületen belül három körzetet létesít, Kolozsvár, Nagyvárad és Temesvár központokkal.
- május 2–3.* Nagyváradon lezajlik az EZSNSZ XV. konferenciája. Vermes Ernő elnököt Reiter Károly, az *Erdélyrészi Palesztina Bizottság* addigi vezetője váltja fel tisztségében.
- május 4.* A nagyváradai WIZO-konferencia foglalkozik az utánpótlás (Jung WIZO) kérdésével. Megállapítják, hogy nem működnek megfelelően a nemzeti eszméket valló lányokat tömörítő Jung WIZO csoportok.
- május 9.* A román ügyvédszövetség bukaresti kongresszusa kimondja, hogy az összes ügyvédkamarát románosítani kell.
- május 13.* A kolozsvári egyetem természettudományi fakultása arról határoz, hogy a beiratkozó diákok kötelesek bemutatni érettségi diplomájukat és egy az állampolgárságukat, nemzetiségüket és vallásukat igazoló bizonyítványt.
- májusban még:* Buenos Airesben megjelenik a magyar anyanyelvű zsidók havilapja *Argentínai Új Kelet* címen.
- június 17.* Vida Ferenc hozzászólásával kezdetét veszi az *Új Kelet* ankétja egy zsidó értelmiségi találkozó megszervezéséről és annak kereteiről.
- június 20–21.* Az *Országos Zsidó Párt* II., bukaresti kongresszusán Fischer Tivadart választják újból elnöknek. A felszólalók a hatékonyabb pártszervezést és a *Román Zsidók Szövetségével* való együttműködésre törekvést szorgalmazzák. Kilátásba helyezik egy zsidó gazdasági konferencia egybehívását, és kimondják, hogy fel kell állítani egy központi társadalmi, statisztikai és demográfiai tanulmányi hivatalt a zsidó népesség helyzetének vizsgálatára.
- július 1.* Megnyílik a szatmárnémeti *Zsidókórház*.
- augusztus 1.* Gyulafehérváron megtartja első konferenciáját a *Cionista Iparos Egyesület* (Chaluc Baal Melacha).
- október 2–7.* Marosvásárhelyen megrendezik a Vásárhelyi Találkozót.

- október 17. Az erdélyi cionista ifjúsági szervezetek Kolozsváron tartanak konferenciát. A mintegy négyszáz delegátus arról határoz, hogy *Brit Hanoar* néven közös ifjúsági szervezetet hoznak létre, amelynek elsődleges feladata az ifjúsági alakulatok közötti együttműködés fenntartása lesz.
- november 2. Vasgárdista diákok bezúzzák a balázsfalvi ortodox zsinagóga és rabbilakás ablakait.
- december 20. A parlamenti választásokon a *Nemzeti Liberális Párt* a szavazatok 36, a *Nemzeti Parasztpárt* 20, a *Vasgárda* 16 és az Octavian Goga és A.C. Cuza által vezetett antiszemita *Nemzeti Keresztény Párt* 9 százalékát szerzi meg. A király Octavian Gogát bízza meg a kormányalakítással. Működése alatt (1937. december 28.–1938. február 10.) a Goga–Cuza kormány számos zsidóellenes intézkedést, törvényt hoz.
- ebben az évben még: A *Zsidó Diáksegélyező* kiadásában megjelenik a *Kelet és Nyugat között. Zsidó fiatalok antológiája*. Az antológia szerzői a zsidó sorsközösség cselekvő, alakító vállalására szólítják fel az erdélyi zsidó értelmiséget.

1938

- január 14. Kormányrendeletben tiltják meg a zsidóknak, hogy 40 évesnél fiatalabb keresztény szolgálókat, vagy szakácsnőket alkalmazzanak.
- január 19. Bukarestben az UER, ZSP és a hitközségi szervezetek képviselői megalakítják a *Romániai Zsidók Központi Tanácsát*. A Tanács a romániai zsidó szervezeteket fogja egybe és koordinálja tevékenységüket. Határozatai kötelező érvényűek az ország összes zsidó szervezeteire nézve.
- január 21. A Goga–Cuza kormány törvényt hoz az állampolgárság felülvizsgálásáról. A törvény előírásai szerint mindazoknak a zsidóknak, akik 1918–1919-ben nyerték el román állampolgárságukat (beleértve a csatolt részek zsidóságát is), hiteles iratok alapján újra be kellett bizonyítaniuk állampolgári jogosultságukat. A törvény következtében a zsidó lakosság 36, 3 százaléka (225 000 személy) veszítette el román állampolgárságát. 1938. január 21. és 1939. szeptember 15. között 20 384 erdélyi zsidó családfőt vagy egyedülálló személyt fosztottak meg állampolgárságától.
- január 23. Az EBOII nagyváradi elnöki tanácsülésén az elhunyt Adorján Ármin helyébe Fischer Józsefet választják meg a szervezet ideiglenes elnökének.
- januárban még: Január végén a *Zsidó Párt* és a *Román Zsidók Szövetsége* emlékiratban fordulnak Octavian Goga miniszterelnökhöz az állampolgársági rendelet törvény és egyéb zsidókat ért sérelem ügyében.

- február 10. A Goga–Cuza kormányt királyi diktatúra váltja fel (1940. szeptember 6-ig tart).
- február 12. Az országrészek cionista szervezetei Bukarest székhellyel megalakítják a *Központi Cionista Tanácsot*. A Tanács feladatául a romániai cionista mozgalom hatóságok előtti képviselését, a szervezeti élet összefogását, koordinálását és az alijázásokkal kapcsolatos ügyvitelt szánták. A szervezet élére egy elnököt (Iacob Niemirower) és egy Végrehajtó Bizottságot jelöltek ki. A Végrehajtó Bizottság tagjait az országrészek cionista szervezeteinek delegátusai képezték.
- február 25. Meghal Wesel Albert (1863–1938), az *Erdélyrészi Ortodox Izraelita Központi Iroda* 1932–1938 közötti elnöke.
- március 29. A romániai sportszövetségek egyesületének tanácsa arról dönt, hogy nem alkalmazza sem a *numerus nullus*, sem a *numerus proportionalis* a román sportéletben.
- március 31. A többi politikai párttal egyetemben feloszlatják az *Országos Zsidó Pártot*.
- április 3. Létrehozzák az *Általános Kisebbségi Felügyelőséget*, amely a román kormány kisebbségi ügyekkel foglalkozó intézményeként működött. Működését 1938. augusztus 4-től az ún. *Kisebbségi Statútum* alapján folytatta. A Statútum pontosan körülírta a kisebbségek jogait és kötelezettségeit. A zsidó népesség viszont nem esett ennek hatálya alá, mivel a hatóságok nem ismerték el a zsidóságot nemzeti és kulturális jogokkal bíró kisebbségnek.
- április 22. Benczel Béla riportot közöl az *Új Keletben* a bözödújfalusi székely-zsidókról (szombatosokról).
- május 4. Kolozsváron tárgyalt Abraham Landsberg, a zsidó középosztálybeliek palesztinai letelepítésére alakult *Rassco* társaság igazgatósági tagja. A *Rassco* a *Jewish Agency* ellenőrzése alatt áll. Landsberg több romániai városban is népszerűsítette a társaság telepítési programját.
- május 11. Máramarosszigeten jár Ricardo Pallardi, Argentína bukaresti konzulja, hogy megvizsgálja 250 itteni zsidó család kivándorlási kérelmét.
- május 29. Magyarországon bevezetik az *első zsidótörvényt* (1938. évi XV. tc). A törvény 20 százalékra korlátozza a szabadfoglalkozások és az üzleti vállalkozások alkalmazottai között a zsidók arányát.
- májusban még: A román miniszterelnöki hivatal keretén belül *Kisebbségi Kormánybiztosságot* állítanak fel.
- június 9. Azokat a személyeket, akik valamely külföldi egyetemen szereztek diplomát, az oklevél újbóli elismertetésére kötelezik. Az érintettek nemzetiségükre vonatkozó iratokat is be kell mutassanak. A rendelkezés több ezer olyan zsidó diplomást érint, akik a húszas-harmincas években, az egyetemi antiszemita mozgalmak miatt külföldön végeztek tanulmányaikat.

- júniusban még:* Június végén a román vasúti mérnökszövetség országos közgyűlése a zsidó tagok kizárásáról határoz. Ez alól csak a világháborúban résztvevő tagok mentesülnek.
- július 20.* Az *Új Kelet* előzetes adatokat közöl az állampolgársági revízió kolozsvári eredményeiről. Júliusig Kolozsváron 3165 személy és családfő állampolgárságát vizsgálták felül, amelyből mintegy 1445 esetben ítélték negatívan.
- augusztus 25.* Minisztériumi rendeletben arra kötelezik a kolozsvári egyetemet, hogy csak etnikailag román diákokat vegyen fel.
- októberben még:* Erdélyi körútja alkalmából Kolozsváron és Nagyváradon tart előadást Vladimir (Zeev) Jabotinsky, a radikális, jobboldali cionizmus nemzetközi vezéralakja.
- november 21.* A Zsidó Nemzeti Szövetség temesvári kongresszusán *Szociális Ügyosztály* létrehozásáról határoznak. Az új szervezet feladatául zsidó szociális ügyek ellátását, átrétegesítést és a hitközségekkel való közös társadalmi munkát szánták.
- október–novemberben még:* Erdély-szerte megemlékezések zajlanak le a Balfour deklaráció 21 éves évfordulója alkalmából.
- december 15.* Létrejön a *Frontul Renașterii Naționale* (Nemzeti Újjászületési Front), az ország egyetlen, hivatalosan elismert politikai szervezete, élén a királlyal. A párt keretén belül külön tagozatokat hoznak létre a romániai kisebbségeknek. Ez alól kivételt képeznek a zsidók. 1940. június 22-én a király feloszlatja a Frontot és helyébe létrehozza a fasiszta típusú *Partidul Națiunii*-t (Nemzet Pártja).
- ebben az évben még:* A temesvári anyakönyvi hivatal kimutatása szerint 1938-ban 112 zsidó tért ki. A kitérések nagy része az év első hónapjaira, a Goga–Cuza kormány idejére esik. A kitértek többsége a görög-keleti vallást veszi fel. Aradon 68 zsidó hagyja el vallását, ugyancsak a Goga–Cuza kormány idején.
- A jeruzsálemi *Héber Egyetem* hatvan helyet különített el a romániai diákok számára az 1938/1939-es tanévre. Az egyetem népszerűsítésére május közepén Erdélybe látogat Arie Ibn Zahav író, az intézmény főtitkára.

1939

- január 8.* Nagyváradon megalakul a *Nagyváradai Zsidó Iparosok Átrétegződési Szervezete*.
- január 14.* Kolozsváron megalakul a *Bné Jesiva* szervezet a helybeli, jesivát végzett fiatalok „produktív munkára” való átképzésére és Palesztinába való kivándorlásra való felkészítésükre.
- január 15.* Beindul *A Zsidó Iparos*, az *Új Kelet* heti melléklete.

- január 19.* Aradon 720, Palesztinába tartó csehszlovákiai zsidó menekült utazik át. A helyi zsidóság éllelmiszert, ruhaneműt oszt számukra.
- január 28.* Megjelenik az Új Kelet *Mizrachi* című kétheti melléklete.
- február 5.* Mintegy 150 Palesztinába tartó ausztriai zsidó menekült utazik át Kolozsváron.
- május 5.* Bevezetik Magyarországon a *második zsidótörvényt* (1939. évi IV. tc.), amely a zsidósághoz való tartozást német nemzetiszocialista mintára faji szempontok szerint határozza meg. A törvény alapvető politikai és állampolgári jogoktól fosztotta meg a zsidókat: a zsidók bírói karból és közoktatásból való teljes eltávolítására öt évet írt elő, zsidók nem tölthettek be újságszerkesztői és színházigazgatói funkciókat, a szabadfoglalkozásokon belül arányuk nem haladhatta meg a hat százalékot és a zsidók birtokában lévő iparendedélyek sem léphették túl a hat százalékos arányt.
- június 8.* Az *Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség* megalakítja a román belpolitikai ügyekkel foglalkozó szárnyát, a *Cionista Közéleti Tanácsot*.
- július 2.* Temesváron az Erdélyi Makkabi Szövetség konferenciáján vita bontakozik ki az erdélyi zsidó sportegyesületek cionizmushoz fűződő viszonyáról. A kérdést a Makkabi 1940 februárjában kiadott közleménye zárja le. (1940. január 28.)
- december 3.* Bukarestben országos cionista értekezletet tartanak. Az értekezlet elvben kimondja a *Romániai Cionista Föderáció* megalakítását. Az *Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség* autonómiájának teljes körű fenntartásának feltételével csatlakozott a szervezethez.
- december 24–26.* Temesváron lezajlik az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség utolsó, XVI. konferenciája.
- decemberben még:* Kolozsváron megalakul a zsidó *Menekülteket Segítő Központi Iroda*.
- ebben az évben még:* A nők nemzetközi cionista egyesülete, a WIZO, 55 helyi csoporttal rendelkezik Erdély-szerte.

1940

- január 28.* Az *Erdélyi Makkabi Szövetség* közleményt ad ki, amelyben kijelenti: az erdélyi zsidó sportegyesületek cionista alapon állnak.
- januárban még:* Az EZSNSZ megalakítja a *Zsidó Történeti Bizottságot*. A szervezet létrehozásáról az 1939. decemberi temesvári cionista konferencián döntöttek.
- februárban:* A hónap első napjaiban Wilhelm Fildermant és Fischer Józsefet kihallgatáson fogadja Silviu Dragomir kisebbségügyi miniszter. A zsidó küldöttek a Román Nemzeti Újjászületés Frontjának megnyitá-

sát kéri a zsidóság előtt. Dragomir, külpolitikai okokra hivatkozva, visszautasította Fischerék kérését.

március 17. Az EZSNSZ háziipari alosztálya Nagyszébenben háziipari kiállítást rendez. A rendezvény az ipari és mezőgazdasági szakmák zsidóság körében való népszerűsítésére szolgál.

május 15. Az EZSNSZ Nagyszébenben ingyenes szövő- és fonótanfolyamot indít a zsidó társadalom átrétegződésének elősegítésére.

májusban még: A kolozsvári ortodox hitközségi elemi iskola ipari műhelyt nyit növendékei számára.

augusztus 8. Különleges törvényként elfogadják a *Zsidó Statútumot*. A Statútum a zsidóságot faji alapon határozza meg. A törvény következtében a romániai zsidóság nagy része elveszíti román állampolgárságát. A törvény rendelkezik a vegyes házasságok betiltásáról is.

augusztus 30. A második bécsi döntés értelmében a mintegy 165 000 zsidó lakost számláló Észak-Erdély a Székelyfölddel, Nagyvárral és Kolozsvárral Magyarországhoz kerül.

szeptember 4. Ion Antonescu tábornok alakít kormányt Romániában.

szeptember 5–13. A magyar hadsereg bevonul Észak-Erdélybe és a Székelyföldre. Érvénybe lépnek a Magyarországon már hatályban lévő zsidóellenes intézkedések.

szeptember 6. Lemond II. Károly román király, utóda I. Mihály.

szeptember 8. A nagyváradai neológ hitközség díszközgyűlést tart a Magyarországhoz való visszatérés alkalmából.

szeptember 11. A zsidóság legnagyobb hányada lelkesen fogadja a Kolozsvárra bevonuló magyar csapatokat.

szeptember 13. Kolozsvár katonai parancsnoksága rendeletben szabályozza a kolozsvári sajtótermékek megjelenését. Ez szerint további megjelenésre a következő napilapok kaptak engedélyt: *Keleti Újság, Magyar Újság, Ellenzék, Esti Lap, Tribuna*. Az *Új Kelet* zsidó napilapot betiltották.

szeptember 15. Horthy Miklós magyar kormányzó ünnepélyesen bevonul Kolozsvárra.

szeptemberben még: Marton Ernő erdélyi cionista vezető memorandumot intéz a magyar országgyűlés képviselőihez, amelyben az erdélyi zsidóság magyarsághoz való lojalitását hangsúlyozza.

Az észak-erdélyi színházak felmondanak a zsidó származású színészeknek. 1941 elején, Kolozsváron *Concordia* néven zsidó színház alakul.

október 24. Kolozsváron újra megnyílik a Szegedről visszahelyezett *Ferenc József Tudományegyetem*.

november 10. Újraindul Kolozsváron a zsidó fiú- és leánylíceum.

november 26. A Magyarországhoz csatolt erdélyi területeken bevezetik a polgári közigazgatást.

decemberben még: Az Erdély-Bánáti Izraelita Hitközségek Szervezete nagyváradai elnöki tanácsulése kimondja a *Magyarországi Izraeliták Országos Szervezetéhez*, illetve az EBOII *Magyar Izraelita Központi Irodához* való csatlakozását.

ebben az évben még: A kolozsvári neológ hitközség 59 tagja tért ki. Közülük 28 a református, 13 a római katolikus, 9 az unitárius, 8 a lutheránus, 1 pedig a görög-katolikus hitet vette fel. A kitérők között találjuk Lakatos Imre újságíró, Diamant Izidor [Izsó] vezérigazgatót és Kádár Imre színházigazgatót.

Az 1940/1941-es tanévre mindössze 10 zsidó diákot vesz fel a kolozsvári egyetem.

1940 elején az *Erdélyi Zsidó Árvagondozó* öt tanoncotthonában (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Máramarossziget, Marosvásárhely) több mint 200 fiatal tanult valamilyen szakmát.